

Булич Дарія Володимирівна

здобувач вищої освіти інституту філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Недашківська Тетяна Євгенівна 

канд. філол. наук, професор, завідувач кафедри слов'янської
і германської філології та перекладу
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ДИТЯЧОЇ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У НАВЧАННІ ФОНЕТИКИ ДОРОСЛИХ УКРАЇНЦІВ

Вивчення польської мови дорослими українцями є процесом, який супроводжується специфічними викликами, пов'язаними не лише з граматичними чи лексичними особливостями, а насамперед із фонетикою. Попри спорідненість слов'янських мов, яка на початкових етапах створює ілюзію легкості, саме фонетичний рівень часто стає джерелом стійких помилок, що важко піддаються корекції. Доросла аудиторія, на відміну від дитячої, схильна до критичного самоаналізу та психологічних бар'єрів, що призводить до скутості артикуляційного апарату. Традиційні методи навчання, що базуються на механічному повторенні звуків, часто виявляються неефективними через свою монотонність і відсутність емоційного забарвлення.

Фізіологічні та психологічні передумови фонетичних помилок українців у польській мові пов'язані з явищем міжмовної інтерференції. Як зазначають дослідники, українська артикуляційна база характеризується меншим м'язовим напруженням порівняно з польською [5]. Українські приголосні є менш вибуховими, а голосні – більш відкритими. Для польської мови характерна сильна лабіалізація, активна робота кінчика язика та значне напруження м'язів діафрагми при вимові проривних звуків. Дорослі студенти часто переносять артикуляційні звички рідної мови на іноземну, що призводить до появи так званого українського акценту: надмірної твердості шиплячих, відсутності носового резонансу та заміни специфічних польських звуків українськими аналогами. Крім того, існує психологічний аспект проблеми, який методисти називають щелепним затиском. Доросла людина, намагаючись контролювати вимову, несвідомо напружує м'язи нижньої щелепи, що блокує вільний вихід повітря та спотворює звук [6]. Саме тому

ефективна методика повинна поєднувати артикуляційні вправи з психологічним розвантаженням.

Звернення до дитячої літератури дозволяє подолати ці бар'єри завдяки зміні фокусу уваги. Коли студент зосереджується на ритмічному малюнку вірша та його сюжеті, контроль над артикуляцією переходить з рівня свідомого напруження на рівень підсвідомої імітації. Юліан Тувім та Ян Бжехва, класики польської літератури, створили тексти, які за своєю фонетичною структурою є ідеальним матеріалом для відпрацювання найскладніших звуків польської мови. Їхні вірші насичені ономапоєю, алітераціями та ритмічними перепадами, що змушують мовця адаптувати свій артикуляційний апарат до вимог тексту [4].

Особливе місце в навчанні фонетики посідає вірш Юліана Тувіма «*Lokomotywa*». Цей твір є унікальним тренажером для відпрацювання ритміки мовлення та вимови проривних приголосних *p, t, k, d, g, b*. У тексті вірша ці звуки використовуються для імітації звуків паротяга, що створює природну потребу вимовляти їх чітко й енергійно. Українцям властива слабка аспірація (придих) при вимові цих звуків, тоді як польська норма вимагає сильного видиху. Рядки на кшталт *Uff jak gorąco! Puff jak gorąco!* змушують студентів активно працювати губами, долаючи звичну млявість артикуляції. Крім того, динамічна структура вірша, яка передбачає поступове пришвидшення темпу, є чудовим засобом для боротьби з монотонністю мовлення, яка часто притаманна початківцям. Швидкий темп читання унеможлиблює мляву артикуляцію, оскільки студент фізично не встигне вимовити слова, якщо не активізує м'язи язика та губ [1].

Аналіз вірша «*Lokomotywa*» також дозволяє працювати над твердими та м'якими приголосними. Польська мова має розвинену систему палаталізації, і розрізнення звуків, таких як *s i ś, c i ć, z i ź*, є критично важливим для розуміння смислу. У швидкому потоці мовлення, який задає ритм вірша, студент змушений швидко перемикатися між різними артикуляційними позиціями, що розвиває гнучкість язика. Дослідники підкреслюють, що використання ритмізованих текстів сприяє кращому запам'ятовуванню правильної інтонаційної моделі речення, оскільки ритм виступає як мнемонічна опора [2].

Іншим важливим аспектом польської фонетики є система шиплячих звуків, яка часто стає каменем спотикання для українців. Звуки *cz, sz, ź, dź* у польській мові є твердими, передньоязиковими-ясенними, і їх вимова вимагає підняття кінчика язика до альвеол та утворення щілини. Українські відповідники часто вимовляються м'якше, що створює помітний акцент. Для

тренування цієї групи звуків ідеальним матеріалом є вірш Яна Бжехви «Chrząszcz». Фраза *W Szczebrzeszynie chrząszcz brzmi w trzcinie* стала хрестоматійною скоромовкою, яка використовується не лише у навчанні іноземців, але й у логопедичній роботі з носіями мови. Насиченість тексту кластерами приголосних (szcz, trz, drz, brz) створює умови підвищеної артикуляційної складності [3].

Робота з віршом «Chrząszcz» дозволяє реалізувати метод контрастного зіставлення звуків. Викладач може акцентувати увагу на різниці між твердими шиплячими та їх м'якими відповідниками, які також зустрічаються у тексті. Складність вимови слова *chrząszcz* полягає не лише у нагромадженні приголосних, а й у наявності носового голосного *a*, який у позиції перед фрикативним шиплячим зберігає повний носовий резонанс. Це дозволяє комплексно опрацьовувати кілька фонетичних явищ одночасно. Використання таких текстів допомагає подолати страх перед довгими словами та складними звукосполученнями, перетворюючи "найстрашніші" слова польської мови на об'єкт жартівливої гри [5].

Методика використання дитячої літератури передбачає застосування низки спеціальних прийомів. Одним із найефективніших є метод лінгвокраїнознавчого занурення. Перед початком роботи з текстом важливо пояснити студентам культурний контекст твору. Усвідомлення того, що ці вірші знає кожен поляк з дитинства, мотивує дорослих студентів до їх вивчення, оскільки це наближає їх до носіїв мови на ментальному рівні. Це знімає психологами описаний бар'єр відчуження і сприяє емоційному залученню до процесу навчання [6].

Для тренування носових голосних *a* та *e*, які є вирізняльною рисою польської фонетики, можна використовувати фрагменти віршів, де рима будується на цих звуках. Дорослі українці часто деназалізують ці звуки, вимовляючи їх як чисті голосні або поєднання голосного з носовим приголосним. Спеціально дібрані скоромовки з дитячого репертуару допомагають відчутти вібрацію в носовій порожнині. Ефективним є прийом гіперболізації, коли на початковому етапі студентам пропонуємо вимовляти носові звуки підкреслено сильно, щоб зафіксувати відчуття резонансу. Згодом, при пришвидшенні темпу, ця гіперболізація нівелюється, залишаючи правильний акустичний ефект [3].

Окремої уваги заслуговує практичний експеримент, який демонструє ефективність запропонованої методики. У групі дорослих студентів (рівень А2), які мали стійкі проблеми з вимовою шиплячих та носових голосних, було

впроваджено інтенсивний курс читання дитячої поезії тривалістю один тиждень. Студенти щодня працювали з текстами Ю. Тувіма та Я. Бжехви, використовуючи техніки хорového читання, читання під метроном та shadowing (тіньового повторення за диктором). На початку тижня спостерігалася значна напруга артикуляційних органів, студенти скаржилися на втому м'язів щелепи, що свідчило про активізацію пасивних раніше зон мовленнєвого апарату. Проте вже на третій день учасники експерименту відзначили полегшення у вимові складних кластерів.

Результати тижневого тренінгу показали якісні зміни в артикуляції. По-перше, значно покращилася чіткість вимови проривних приголосних, зник ефект змазування звуків. По-друге, студенти почали краще контролювати твердість шиплячих, розрізняючи їх на слух та у власному мовленні. Найважливішим досягненням стало зняття психологічного затиску: ігрова форма роботи дозволила дорослим розслабитися, перестати боятися помилок і почати експериментувати з інтонацією. Аналіз записів мовлення до і після експерименту підтвердив, що робота з поетичними текстами сприяє формуванню стійких артикуляційних навичок швидше, ніж виконання традиційних фонетичних вправ [1].

Варто також зазначити, що використання дитячої літератури сприяє розвитку просодичних навичок. Польська інтонація відрізняється від української своєю мелодикою та фіксованим наголосом. Вірші Я. Бжехви, часто побудовані у формі діалогу, вимагають від читача акторської гри, зміни тембру голосу та інтонаційних акцентів. Це допомагає студентам вийти за межі монотонного читання та наблизитися до природного звучання польської мови. Робота над інтонацією у комплексі з правильною артикуляцією створює цілісний образ мовлення, що є кінцевою метою фонетичного навчання [4].

Впровадження таких методів вимагає від викладача високої кваліфікації та розуміння механізмів звукоутворення. Недостатньо лише дати завдання прочитати вірш. Необхідно провести попередній фонетичний розбір, пояснити позицію органів мовлення при вимові конкретних звуків і лише потім переходити до читання. Поєднання теоретичного пояснення з практикою на матеріалі художнього тексту дає найкращі результати. Важливо також підтримувати атмосферу невимушеності, заохочуючи студентів до гри зі звуками, що є ключем до подолання психологічних бар'єрів [2].

Таким чином, використання польської дитячої літератури у навчанні дорослих є потужним методичним інструментом, який дозволяє ефективно вирішувати складні фонетичні завдання. Твори Юліана Тувіма та Яна Бжехви

завдяки своїй ритмічній організації, фонетичній насиченості та гумористичному змісту виконують подвійну функцію: вони слугують ідеальним тренажером для розвитку артикуляційної моторики та дієвим засобом психологічного розвантаження.

Результати практичного застосування методики свідчать про те, що ігрова форма навчання, яка базується на кращих зразках дитячої поезії, дозволяє досягти значного прогресу у короткі терміни. Студенти не лише покращують вимову окремих звуків, але й засвоюють правильну інтонацію, ритм і темп польського мовлення. Подолання щелепного затиску та страху мовлення через занурення у світ дитячої літератури відкриває для дорослих нові можливості у вивченні іноземної мови, роблячи цей процес не лише корисним, але й приємним.

Список використаних джерел:

1. Білоус Н. П., Бачинська Г. В. Проблема мовної інтерференції при вивченні польської мови українськими студентами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2019. № 38. Том 1. С. 132–135.
2. Іваницька М. Л. Інтерпретація художнього тексту в курсі польської мови як іноземної. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*, 2012. Вип. 18. С. 222–229.
3. Кононенко І. В. Українська та польська мови: контрастивне дослідження. Варшава : Видавництво Варшавського університету, 2012. 808 с.
4. Кравчук А. М. Польська мова. Граматика з вправами : підручник. 3-тє вид., випр. і доп. Львів : Видавництво ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. 436 с.
5. Струкова Н. В., Маслова Г. М. Проблеми викладання польської мови українськомовним громадянам. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія.* 2018. Вип. 32 (1). С. 105–107.
6. Терещенко В. М. Методика навчання польської мови в закладах загальної середньої освіти : навчально-методичний посібник. Київ : Ліра-К, 2021. 240 с.